

К.Л. Фроліна

НАУКОВІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У БУДІВЕЛЬНІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ

У сучасних умовах до однієї з найбільш затребуваних суспільством і державою за своєю соціальною спрямованістю та інвестиційною місткістю відноситься будівельна сфера. Інвестиційні процеси у будівельній сфері забезпечують відтворення основних засобів окремих суб'єктів господарювання, галузей національної економіки в цілому шляхом нового будівництва, розширення, реконструкції та технічного переоснащення діючих підприємств. У процесі здійснення виробничої діяльності будівельних підприємств інвестиційні ресурси перетворюються на об'єкти основного капіталу, а через участь в інвестиційних процесах реалізується потенціал будівельної сфери у формуванні виробничих фондів практично усіх галузей економіки. Обґрунтування шляхів залучення інвестицій, формування дієвих механізмів державного регулювання інвестиційної діяльності у будівельній сфері відносяться до числа найважливіших напрямів досліджень інвестиційної проблематики.

© К.Л. Фроліна, 2015

Науковці приділяють достатньо велику увагу визначенню поняття «інвестиції» та тим категоріям, які створюють понятійний апарат даного напрямку економічної науки. Гносеологічними основами цих проблем служать праці таких вчених, як: Г. Александер, М.А. Балудянський, Дж. Бейлі, В. Беренс, Ю. Бріггем, С.Л. Брю, Дж. Кейнс, Ф. Кене, Т. Кун, К.Р. Макконел, О.В. Мертенс, М.І. Туган-Барановський, Дж.Р. Хікс, А.А. Чухно, У. Шарп та ін.

Питання державного регулювання інвестиційної діяльності дістали розвитку у працях таких вітчизняних та зарубіжних авторів, як: Дж. Бейлі, Л.М. Борщ, В.М. Геєць, В.М. Гриньова, Я.А. Жаліло, О.М. Мозговий, В.Г. Федоренко. До сучасних досліджень, які відзначаються подальшими розробками проблем теорії, методології і практики інвестиційної діяльності, відносяться праці О.І. Амоші, А.М. Асаула, Л.Є. Басовського, Є.Р. Бершеди, І.О. Бланка, Б.В. Буркинського, Л. Гітмана, А.Ф. Гойка, В.Ф. Горячука, О.Д. Данілова, А.П. Дуки, В.І. Захарченка, В.В. Ковальова, О.М. Котлубая, В.О. Коюди, Ж.Л. Крисько, О.І. Лайка, В.М. Лисюка, І.П. Мойсенка, А.А. Пересади, Л.М. Ремньової, В.П. Савчука, В.Ф. Семенова, В.К. Симоненка, С.Д. Супрун, Д.М. Черваньова, А.В. Череп, Н.Л. Шлафман, Б.М. Щукіна та ін.

Разом з тим, незважаючи на досить глибоке опрацювання багатьох теоретико-методичних питань і практичних розробок щодо механізмів державного регулювання інвестиційної діяльності в різних сферах економічної діяльності, в тому числі у будівельній сфері держави, багато питань залишилися за рамками досліджень. Крім того, наявна економічна криза вимагає нових підходів до вирішення проблеми активізації інвестиційної діяльності.

Мета статті полягає в аналізі державного регулювання інвестиційної діяльності у будівельній сфері України та розробці теоретико-методичних засад щодо його вдосконалення.

Дослідженням проблем інвестицій підприємств будівельної сфери переймаються багато українських і зарубіжних науковців, однак слід зазначити істотне розходження в тлумаченні ключових понять в економічній, довідковій, енциклопедичній літературі і нормативних документах та досі не вироблено універсального їх визначення, яке задовольняло б усі зацікавлені сторони. Узагальнюючи підходи науковців, запропоновано удосконалену класифікацію інвестицій та джерел інвестиційних ресурсів у будівельній сфері (рис. 1), яку сформовано за такими ознаками: за об'єктом вкладення коштів, за характером участі в інвестуванні, за періодом інвесту-

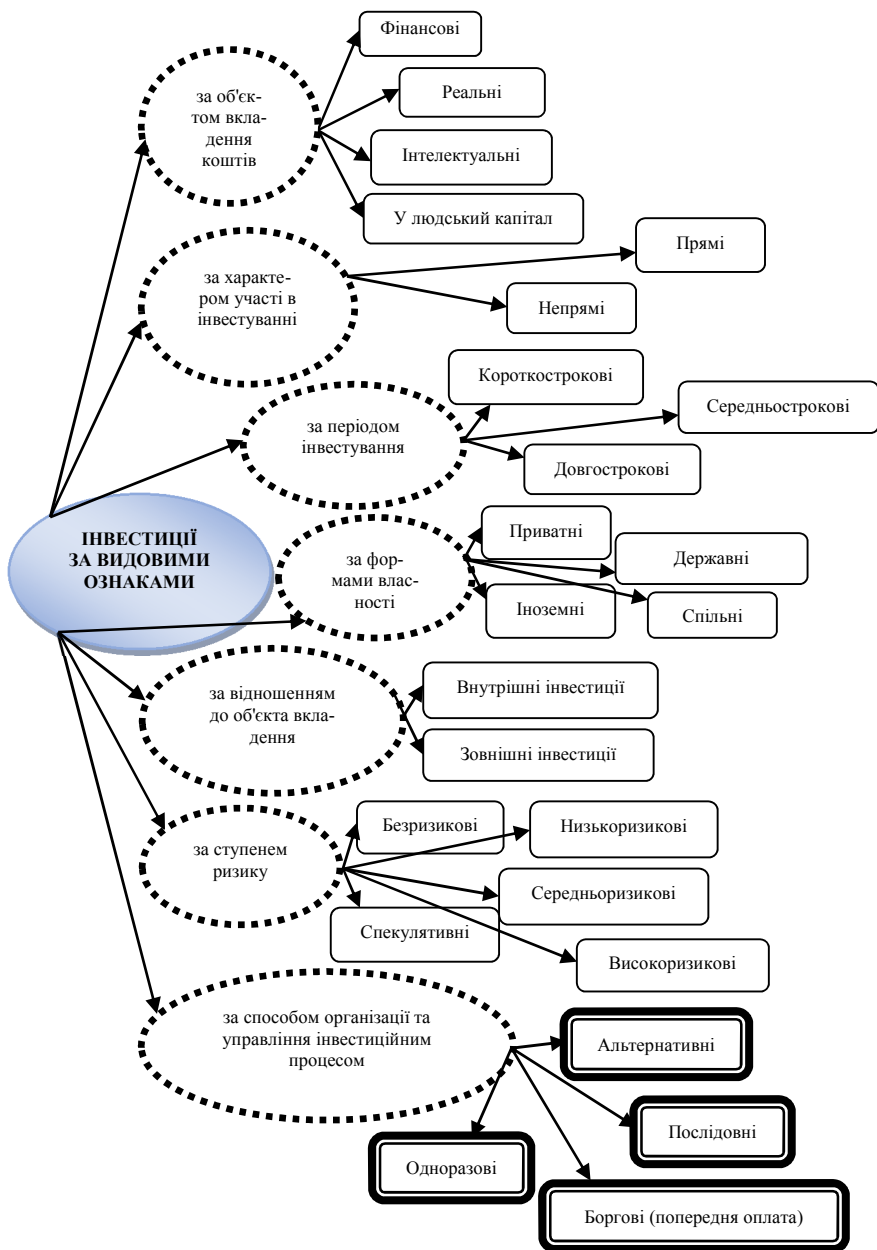

Рис. 1. Класифікація інвестицій

вання, за формами власності, за відношенням до об'єкта вкладення, за ступенем ризику [1], за способом організації та управління інвестиційним процесом, де нами виділені класифікаційні підгрупи: альтернативні інвестиції, одноразові інвестиції, послідовні інвестиції, боргові (попередня оплата) інвестиції. Це дозволить враховувати способи інвестування для аналізу та планування інвестиційної політики суб'єкта господарювання будівельної сфери.

Альтернативні інвестиції пов'язані таким чином, що вибір одного з варіантів інвестування капіталу буде виключати інші при наявності двох або більше способів вирішення однієї і тієї ж проблеми розміщення економічних ресурсів; послідовні інвестиції – великі інвестиції при створенні нового підприємства, виробництва або закупівлі устаткування протягом декількох років (здійснюються на підставі інвестиційних програм); одноразові інвестиції – здійснюються в окремі інвестиційні об'єкти, боргові (попередня оплата) – отримання коштів в обмін на зобов'язання передати товар у встановлений строк або повернути кошти з відсотками.

Державне регулювання інвестиційної діяльності реалізується за допомогою інструментів прямого і непрямого впливу, які застосовуються у трьох напрямках: правовому, адміністративному, економічному [2, 3].

За роки офіційного існування національної економіки у підходах до регулювання інвестиційного процесу було здійснено ряд кардинальних помилок, таких як безумовна орієнтація на стандарти розвинених країн світу, щодо здійснення інвестицій з намаганням застосувати фондово-фінансовий інструментарій для вітчизняного підґрунтя з нерозвиненою інституційною базою, повна лібералізація процесів руху фінансового капіталу, орієнтація на прямі іноземні інвестиції як на основне джерело фінансового забезпечення процесу капіталовкладень. Все це призвело до диспропорційності та неефективності витрачання управлінських зусиль, а також до невідповідності регуляторних важелів реаліям швидкого капіталістичного розвитку [4, с. 8].

Оскільки шлях до інвестиційного розвитку будівельної сфери тривалий і складний, а необхідні інституційні зміни стикаються з опором з боку застарілих стандартів і норм економічної діяльності, то виникає нагальна необхідність державного впливу на визначення пріоритетів, поєднання та координацію діяльності всіх учасників, створення та підтримку сприятливих організаційно-правових умов державного регулювання інвестиційної діяльності. Крім того, для

активізації інвестиційної діяльності необхідно забезпечити взаємодію та співпрацю центральних або місцевих органів влади, приватних і державних будівельних компаній, малого та середнього бізнесу з упровадженням механізму державно-приватного партнерства.

У результаті дослідження практики здійснення державно-приватного партнерства (далі ДПП) у будівництві і літературних джерел [5, 6] удосконалено методичний підхід до ідентифікації ризиків ДПП у будівельній сфері. Будівництво як галузь матеріального виробництва має ряд особливостей, що відрізняють його від інших галузей та пояснюються: характером його кінцевої продукції (продукція будівельної галузі є предметом тривалого користування та нерухомою), специфічними умовами праці, значними капіталовкладеннями, умовами будівництва, які визначаються сейсмічними умовами, рельєфом місцевості, наявністю та щільністю існуючої забудови, інженерно-геологічною будовою основ, наявністю інженерних мереж та транспортних комунікацій, наявністю джерел місцевих будівельних матеріалів. Враховуючи специфіку будівельної галузі в класифікації ризиків ДПП, виділено ознаку «Природні ризики», вид «Складні інженерно-геологічні умови (карсти, підземні виробки, просадочні ґрунти, зсувонебезпечні ділянки тощо)», а також доповнено ознаки «Соціокультурні ризики» видами «Корупція, монополізація галузі», «Шахрайство з боку забудовника та пов'язаних з ним компаній», ознаки «Технічні ризики» видами «Будівництво в районах щільної забудови», «Підготовка території до забудови (знесення існуючих будівель, дерев, рекультивация)», «Віддаленість джерел місцевих будівельних матеріалів (пісок, щебінь, глина, цегла, товарний бетон тощо)», «Відсутність або недостатня потужність діючих інженерних комунікацій», «Недостатня кваліфікація працівників».

Комплексна ідентифікація ризиків у будівельній сфері дозволить із меншими витратами та з більш високим рівнем вірогідності виявити і класифікувати ризики державно-приватного партнерства, забезпечити основу для розробки системи стандартизації ризиків та розробити адекватні заходи стосовно запобігання їм або зменшення рівня втрат.

Дослідження стану будівельної сфери України показало, що інвестиції спрямувались в уже розвинені сфери економічної діяльності. Провідні позиції за обсягами прямих іноземних інвестицій за січень-грудень 2015 р. займала промисловість – 30,6% від загального обсягу інвестицій, фінансова і страхова діяльність – 27,3%. До

десяти регіонів: Дніпропетровської, Донецької, Харківської, Київської, Луганської, Львівської, Одеської, Запорізької, Полтавської, Івано-Франківської областей та до м. Києва надійшло найбільше всього інвестицій – 93,9% всіх залучених прямих іноземних інвестицій [7]. У будівництві було зосереджено 3% загального обсягу прямих інвестицій в Україну (рис. 2). У цілому ж залучення Україною іноземних інвестиційних ресурсів знаходиться на дуже низькому рівні, зокрема за обсягами залучених прямих іноземних інвестицій на душу населення, країна суттєво відстає від країн Центральної та Східної Європи.

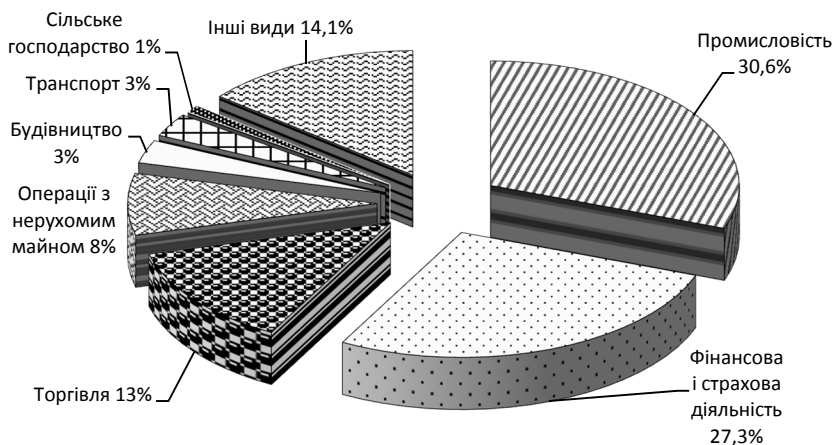

Рис. 2. Розподіл прямих іноземних інвестицій за видами економічної діяльності (у % до загального обсягу інвестицій) на 31.12.2015 р.

Сьогодні будівельна сфера знаходиться в досить складних економічних умовах, пов'язаних у першу чергу із вкрай слабкою інвестиційною активністю своїх трьох основних інвесторів – комерційних підприємств і організацій, державних структур та населення (рис. 3).

Обсяги інвестицій в економіку України залишаються на низькому рівні внаслідок несприятливого інвестиційного клімату, який створюється через недопрацьовану законодавчу базу, нерозвинений фондовий ринок та недосконалу фінансово-кредитну систему, потужний податковий тиск, неефективне використання амортизаційних відрахувань, значний рівень тінізації, а також низький рівень

трансформації заощаджень населення на інвестиції, нерівномірний розподіл інвестицій як між пріоритетними, стратегічно важливими галузями, так і між регіонами України.

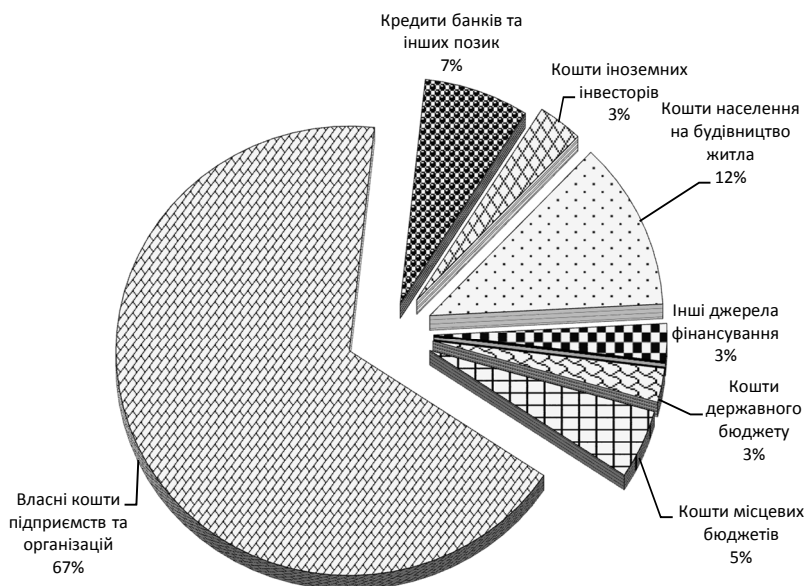

Рис. 3. Капітальні інвестиції за джерелами фінансування за 2015 р.

Дослідження державних програм, що реалізуються в Україні з метою вирішення важливого соціального питання – побудови або придбання власного житла, показало, що усі державні житлові програми не досягли запланованих результатів та відповідно основної мети програм – підвищення рівня забезпечення громадян житлом – через економічну ситуацію в країні та систематичне скорочення фінансування. Темпи реалізації державних програм суттєво відставали від затверджених графіків, фактичні обсяги фінансування склали лише 5-6% від прогнозних. Для виводу ринку житла зі стану стагнації необхідно модернізувати державні житлові програми, зокрема програму молодіжного кредитування та програму «Доступне житло», які найуспішніші на сьогодні. Програми щодо погашення частки відсотка по кредиту є вкрай затратними для держави, враховуючи непередбачуваність курсової різниці, тому слід

запровадити нові фінансово-кредитні механізми забезпечення населення доступним житлом.

Усе вищевикладене приводить до висновку про необхідність удосконалення державного регулювання інвестиційної діяльності у будівельній сфері України з урахуванням досвіду розвинутих країн.

Регулювання інвестиційних процесів у зарубіжних країнах переслідує такі головні цілі: спрямування інвестицій на реструктуризацію економіки для підвищення її ефективності; обіг заощаджень в інвестиції реального сектору економіки; формування ефективного і контрольованого ринку капіталів; зниження і страхування інвестиційних ризиків; поліпшення інвестиційного клімату для вітчизняних і зарубіжних капіталів. Правові гарантії інвесторам є найважливішим критерієм сприятливого інвестиційного клімату [8, 9].

Проведений аналіз стану правового регулювання в інвестиційній сфері Україні, розвитку ринку цінних паперів та інвестиційних тенденцій ринку нерухомості свідчить про доцільність адаптації досвіду розвинутих країн щодо методів державного регулювання інвестиційної діяльності у будівельній сфері до України, що може стати суттєвим напрямком активізації інвестиційних процесів у країні.

На основі дослідження зарубіжного досвіду щодо методів державного регулювання інвестиційної діяльності у будівельній сфері встановлено доцільність впровадження тільки тих методів, що не потребують від держави прямого фінансування, враховуючи сучасний стан економіки країни, тобто за критерієм достатності фінансових ресурсів (рис. 4).

Адаптація зарубіжного досвіду стосовно таких організаційних методів дозволить активізувати застосування механізмів державно-приватного партнерства у будівельній сфері:

1. Прямі методи:

чітке визначення інвестиційних пріоритетів з метою уникнення розпорошення інвестиційних ресурсів;

удосконалення загального (податкового, земельного, корпоративного, митного) та спеціального інвестиційного законодавства, забезпечення податкової стабільності;

залучення «довгих» коштів страхових компаній та недержавних пенсійних фондів на засадах державно-приватного партнерства;

зниження бюрократичного тиску на бізнес, спрощення процедур реєстрації;

створення ефективної системи захисту інвесторів;

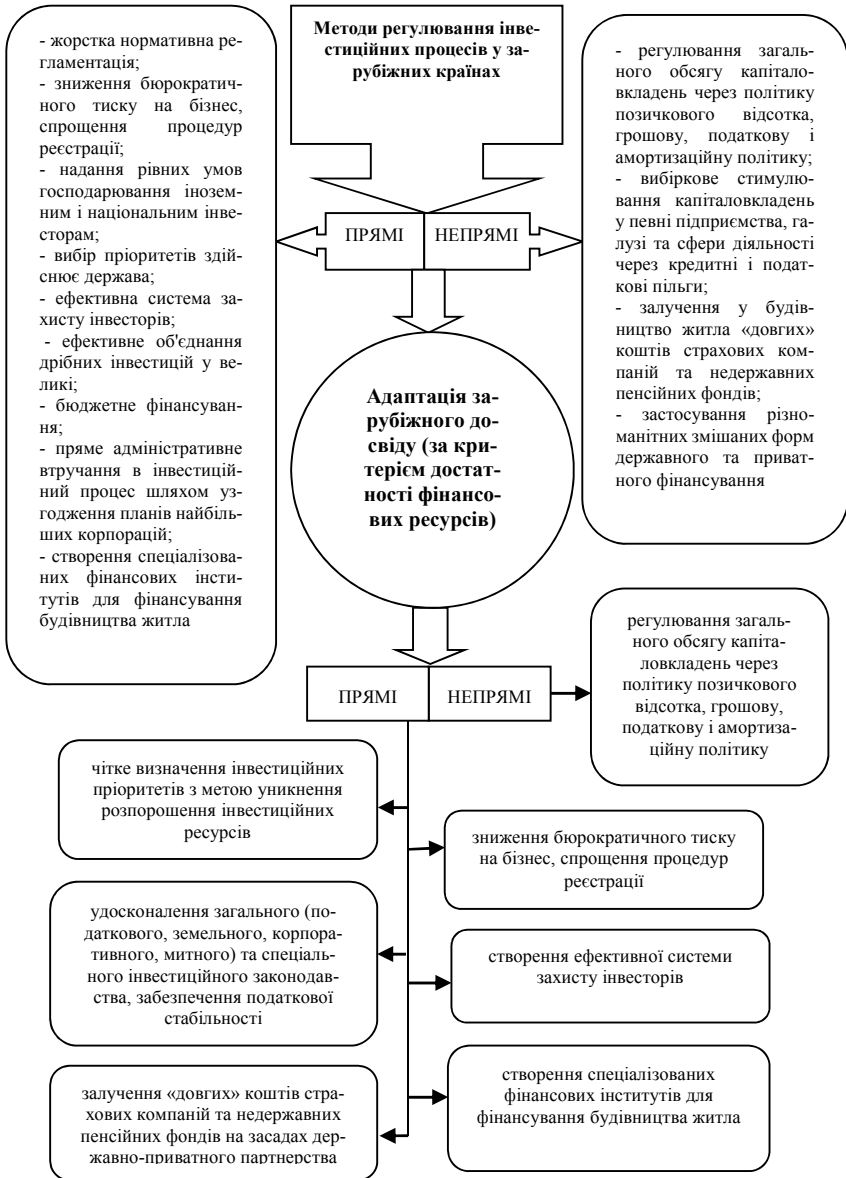

Рис. 4. Методи регулювання інвестиційних процесів у будівельній сфері в зарубіжних країнах та їх адаптація для української економіки

створення спеціалізованих фінансових інститутів для фінансування будівництва житла.

2. Непрямі методи:

регулювання загального обсягу капіталовкладень через політику позичкового відсотка, грошову, податкову і амортизаційну політику.

Проекти державно-приватного партнерства здатні активізувати залучення інвестицій, у тому числі іноземних, у будівельну сферу країни. У ДПП держава одержує більш сприятливу можливість регулювати інвестиційну діяльність, виконуючи адміністративно-контрольні функції.

Пропонуємо удосконалити методичний підхід до впровадження механізму ДПП в інвестиційну діяльність у будівельній сфері шляхом комбінованого застосування прямих та непрямих інструментів державного регулювання (правових, адміністративних та економічних) (рис. 5).

Зокрема, для прискорення запровадження ДПП у будівельній сфері запропоновано:

вдосконалення законодавчо-нормативної бази ДПП щодо порядку взаємодії учасників процесу підготовки і реалізації проектів державно-приватного партнерства, врахування інтересів одержувачів послуг, у тому числі розробка відповідних інструкцій і методичних рекомендацій, стандартів стосовно механізмів ДПП;

забезпечення прозорої процедури участі в ДПП, усунення корупційної складової, бюрократичних бар'єрів шляхом комп'ютерної обробки відповідної інформації;

активізація участі державних органів у всіх етапах підготовки і реалізації проектів ДПП, зниження дефіциту кваліфікованих фахівців у сфері державно-приватного партнерства;

застосування різних схем розподілу власності, доходу, зниження витрат, у тому числі трансакційних видатків.

ДПП вимагає узгодження інтересів держави, бізнесу і населення, враховуючи, що кожна зі сторін має власні цілі, вирішує свої конкретні задачі та сторони мають різні мотивації. Держава зацікавлена у зростанні обсягів і поліпшенні якості послуг інфраструктурних і соціально орієнтованих галузей, у збільшенні надходжень відповідних платежів, податків до бюджетів усіх рівнів. Приватний сектор прагне стабільно одержувати і збільшувати прибуток, населення зацікавлено у зростанні якості виробленої продукції і послуг, створенні нових робочих місць, зростанні заробітної плати. При

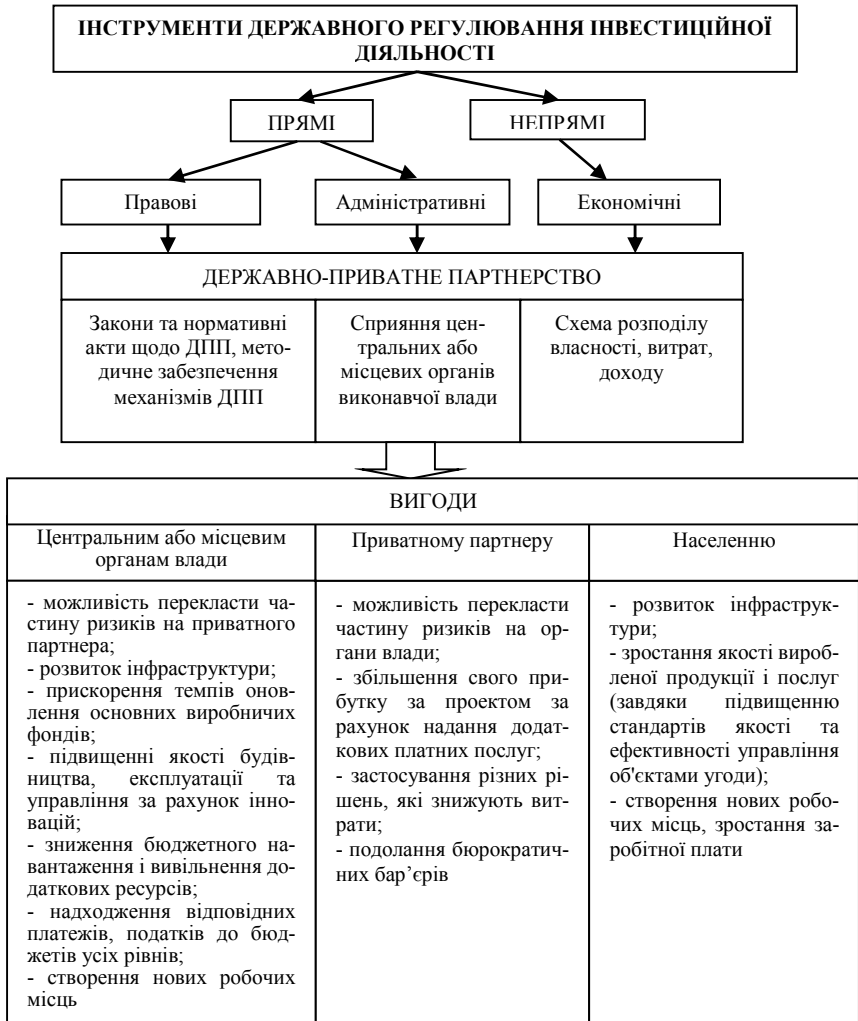

Рис. 5. Інструменти державного регулювання інвестиційної діяльності з упровадженням механізму державно-приватного партнерства

цьому держава і бізнес зацікавлені в успішному здійсненні проектів у цілому та шляхом переговорів, до укладення договору про партнерство можливо збалансувати інтереси сторін і цілі проектів [10, с. 188-189].

Незадовільна ситуація у будівельній сфері країни є наслідком серйозних системних прорахунків у стратегії її розвитку. Найактуальнішою проблемою залишається розробка стратегії, яка значною мірою сприятиме активізації стійкого інноваційно-інвестиційного розвитку будівельного комплексу шляхом реалізації таких стратегічних цілей розвитку: забезпечення достатньо високих темпів економічного розвитку будівельного комплексу за рахунок ефективної інвестиційної діяльності; стимулювання впровадження інновацій та інформаційних технологій; вдосконалення підходів до державного регулювання інвестиційно-будівельних процесів. Заходи реалізації зазначених стратегічних цілей – це підвищення фінансової стійкості і платоспроможності підприємств будівельного комплексу у процесі здійснення інвестиційної діяльності; збільшення обсягу готової будівельної продукції шляхом розморожування незавершених об'єктів; технологічна перебудова з переважним використанням комбінованого виробництва; підвищення енергетичної та економічної ефективності; диверсифікація джерел фінансування галузі; активізація інвестиційно-будівельних процесів у житловому будівництві; розвиток державно-приватного партнерства.

Побудова «дерева цілей» [11] для будівельної сфери дає можливість розробити цільові програми в контексті державного регулювання будівельної сфери з дотриманням вимог Закону України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України». У контексті цього запропоновано методичний підхід до розробки програми інвестиційного забезпечення будівельної сфери країни (регіону), який базується на організаційно-економічній та фінансовій складових та відрізняється узгодженням інтересів держави, бізнесу та населення (рис. 6).

З наведеної схеми видно, що програма розвитку інвестиційного забезпечення будівельних підприємств складається з урахуванням цілей усіх рівнів, що дає можливість матеріального наповнення кожного з елементів та отримання кінцевого результату з використанням ДПП.

Висновки. Запропоновані наукові засади державного регулювання інвестиційної діяльності у будівельній сфері України дозволяють активізувати інвестиційні процеси у будівельній сфері та сприяють розвитку цілої низки суміжних галузей і, як наслідок, зміцнюють державу економічно.

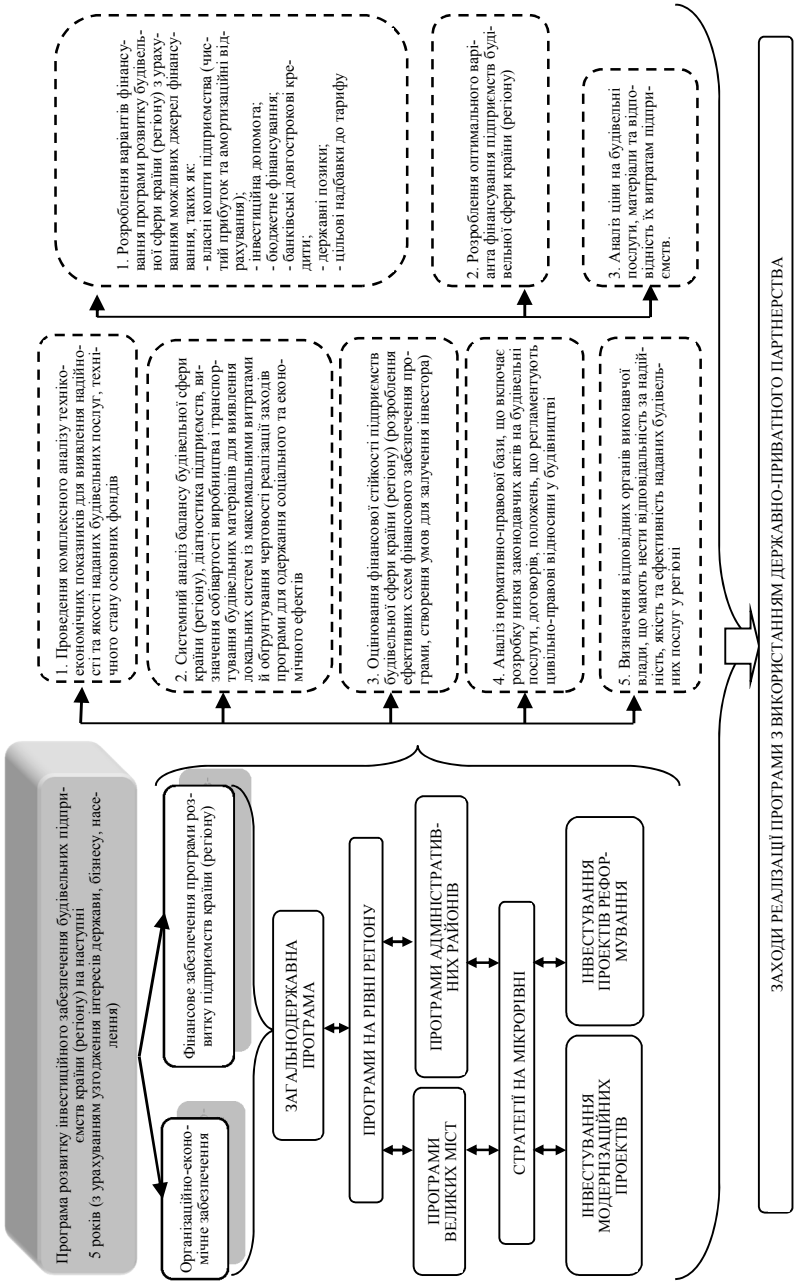

Рис. 6. Схема розробки програми інвестиційного забезпечення будівельної сфери країни (регіону)

Література

1. Бланк И.А. Инвестиционный менеджмент : учебный курс / И.А. Бланк. – 2-е изд., перераб. и доп. – К. : Ника-Центр, Эльга, 2006. – 552 с.
2. Лужко Е.В. Методологические основы формирования моделей развития предприятий строительного комплекса в условиях глобальных изменений / Е.В. Лужко, Л.К. Глиненко // Экономика будівництва. – 2006. – № 2. – С. 18-23.
3. Федоренко В.Г. Інвестиції і капітальне будівництво в ринкових умовах / В.Г. Федоренко; ред.: Є.В. Бондаренко; Укр. акад. прогнозування і інвестицій. – К. : Міжнар. фін. агенція, 1998. – 88 с.
4. Лайко О.І. Трансформаційні процеси в інвестиційній системі економіки України: моногр. / О.І. Лайко; НАН України, Ін-т пробл. ринку та екон.-екол. дослідж. – Одеса : Гринь Д.С., 2014. – 460 с.
5. Брайловський І.А. PEST-класифікація ризиків державно-приватного партнерства / І.А. Брайловський // Економіка та держава. – 2013. – №1 (121). – С. 15-19.
6. Li Binga. The allocation of risk in PPP/PFI construction projects in the UK / Li Binga, A. Akintoye, P.J. Edwards, C. Hardcastle // International Journal of Project Management. – 2004. – 23. – P. 25-35.
7. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]: [Офіційний веб-сайт]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
8. Ісаєнко Д. Житлове будівництво за кордоном: досвід для України / Д. Ісаєнко // Публічне управління: теорія та практика: збірник наукових праць Асоціації докторів наук з державного управління. – Х.: Вид-во «ДокНаукДержУпр», 2011. – Вип. 3 (7). – С. 146-151.
9. Рахман И.А. Зарубежный опыт регулирования инвестиционно-строительной деятельности / И.А. Рахман // Экономика строительства. – 2001. – № 6. – С. 45-52.
10. Шлафман Н.Л. Механізми регулювання розвитку підприємницького сектору. – Херсон : ХНТУ, ІПРЕЕД НАН України, 2010. – 284 с.
11. Виноградова З.И. Стратегический менеджмент. Матрица модулей, «дерево» целей / З.И. Виноградова, В.Е. Щербакова. – М.: Фонд «Мир», Академический Проект, 2004. – 304 с.

Надійшла до редакції 04.12.2015 р.